

İnsanlık Onuru

Human dignity

Ömer ERGÜN

Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

Bu makalede öncelikle insan onuru kavramının anlamı ve önemi belirlenmeye çalışılmıştır. İnsan onuru, insanın değerini ve bu değere diğer insanlar tarafından da saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulayan bir kavramdır. İnsanın diğer canlılardan farklı olarak, ek özelliklerinin olması onu diğer canlılardan üstün ve değerli kılmaktadır.

Günümüzde insan onuru kavramı, insanlar arasında ayrımcılığa karşı, tüm insanların eşitliğini ifade eden, temel hak ve özgürlüklerin alt yapısını oluşturan referans bir kavram olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu anlamda önemine binaen Uluslararası Sözleşmelerde ve ulusal mevzuatta, insan onuru kavramı düzenlenmiştir. İlgili metinlerde, Onur kavramının tanımı yapılmamakla birlikte, insanın doğuştan gelen “değerine” vurgu yapılmakta, insanların birinin diğerinden üstün olmadığına ve insanlar arasında ayrımcılık yapılmamasına ilişkin, düzenlemeler yapılmaktadır.

Türkiye’de de insan onuruna ilişkin özellikle son dönemlerde Anayasa’da ve Kanunlarımız da düzenlemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Onuru, İnsanlık Onuru, Bireysel Onur, Kolektif Onur, İnsanın Değeri, Uluslararası Sözleşmeler.

Abstract

In this article, first of all, the meaning and importance of human dignity is tried to be determined. Human dignity is a concept that emphasizes the value of human beings and that this value should be respected by others. Unlike other living things, human being has additional features that make him superior and valuable than other living things.

Today, the concept of human dignity has started to be seen as a reference concept against discrimination among people, expressing the equality of all people and constituting the infrastructure of fundamental rights and freedoms.

Due to its importance in this sense, the concept of human dignity has been regulated in the International Conventions and national legislation. In the related texts, although the definition of the concept of Honor is not made, emphasis is placed on the innate “value insan of human beings, and regulations are made to ensure that people are not superior to each other and that there is no discrimination among people.

Our arrangements in Turkey in recent years, especially in the Constitution and the Law on the human dignity pleasing arrangements have been made.

Keywords: *Human Dignity, Individual Honor, Collective Honor, Human Value, International Conventions.*

Giriş

İnsan onuru kavramı son zamanlarda hukuksal metinlerde, referans kavramlardan biri olarak sık sık karşımıza çıkmaktadır. Kelime olarak, şeref, haysiyet, saygı, izzet-i nefis olarak ifade edilmektedir. Kavram olarak mevzuatta yapılmış bir tanımı yoktur ancak tarihi, felsefi ve sosyolojik tanımları söz konusudur. Hukuk her hangi bir tanım yapmamakla birlikte temel hak ve özgürlükleri, insan onuru kavramı üzerine bina etmektedir.

İnsan onuru kavramı, tarihsel anlamda bir gelişim göstermiştir. Öncele-ri sadece elit bir sınıfın, zenginlerin statülerini korumak için var ettiği düşünülen bu kavram, daha sonraları modern hukukunda etkisi ile eşitlikçi bir görünüm kazanmıştır ve herkes için kabul edilmiştir. Bütün insanların ontolojik olarak onurlu olduğu ve saygıyı hak ettiği ifade edilmeye başlanmıştır. Günümüzde ise, insanın değerinin farkındalığını ifade etmek için kullanılan bir kavramı ifade etmektedir. İnsanın değeri denildiğinde tür olarak insanın diğer canlılar arasındaki özel yerinin anlaşılması gerektiğini ifade eder.

İnsan onuru kavramı başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirisi olmak üzere, birçok Birleşmiş Milletler sözleşmelerinde ve Avrupa Birliği Mevzuatında korunan bir kavram olarak düzenlenmiştir. Nitekim, bunlara paralel olarak iç mevzuatımızda da insan onuru kavramı, Anayasa ve diğer mevzuatta referans kavram olarak düzenlenmektedir.

I- İnsanlık onuru kavramı

İnsan onuru sözlüklerde etimolojik olarak, izzetinefis, haysiyet, özsaygı, şeref, erdem, vakar, gurur, saygınlık, kendine saygı duyma ve başkalarının da kendisine saygılı davranması olarak açıklanmaktadır.

İnsanın değeri derken bundan insanın diğer canlılar arasındaki özel yeri anlatılmak istenmektedir. İnsana bu özel yeri sağlayan, onun özelliklerinin bütünüdür, onu diğer canlılardan ayıran özelliklerdir. Bu özellikler, insana özgü etkinlikler; vicdan, düşünme yeteneği, iyi ile kötüyü birbirinden ayırma duyguları olarak ifade edilebilir. Bu özellikler ise, insanın diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler “insanın değerini” yani “onurunu” oluşturur, denmektedir.

Kimi kaynaklarda insanlık onuru, “başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref, itibar,” şeklinde ifade edilmektedir.

Onur kavramını iki açıdan değerlendirebiliriz:

İçer dönük olarak, kişinin ontolojik olarak değerli olması, diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerinin olmasıdır. Bu özelliklerinden dolayı kendisine bir “değer” atfedilmesi. Bu “değer”in, kişi tarafından bilinen değerleştirilmemesi çabaları, onurun içer dönük yönünü ifade eder.

Dışa dönük olarak da, bu değerın saygıya layık olmasıdır. Yani insan onurunun bir “artı değer” olması nedeniyle, herkesin ve özellikle devletin

İnsanın değeri derken bundan insanın diğer canlılar arasındaki özel yeri anlatılmak istenmektedir. İnsana bu özel yeri sağlayan, onun özelliklerinin bütünüdür.

İnsan hakları bakımından insan onuru, onur kavramının hem içe dönük, hem de dışa dönük yönünü içeren bir durumu ifade etmektedir.

kaba gücünü elinde bulunduran iktidarların, bu “değeri” değersizleştirme yönelik davranışlardan kaçınması gerekir. Zira bu değer nedeniyle insan saygıyı hak etmektedir.

Bu anlamda biz, bir kimseye –olumlu ya da olumsuz- bir muamelede bulunduğumuzda her şeyden önce o kimsenin bizim açımızdan “değer”ini de belirtmiş oluruz. Dolayısıyla insanların birbirleriyle karşılıklı ilişkilerinde “değer” kavramı bir ölçü olarak insan eylemlerini birçok açıdan etkilemektedir.

Şunu da ifade etmek gerekir, her bir insanın teker teker, her bireyin onurundan ve bunların toplamından, birleşmesinden oluşan bir “insanlık onuru” vardır. Dolayısıyla tek bir bireyin onuruna yönelik bir davranış, aslında insanlık onurunu incitir. Bu açıdan kimden gelirse gelsin ve kime karşı olursa olsun insan onuruna karşı yapılmış bir davranış bütün insanlığa yapılmış olarak kabul edilmektedir.

A- İnsanın değeri

Bir tür/cins olarak insanın değerinin dinî metinlerdeki kaynakları önemlidir: Yahudi ve Hristiyan düşüncesine göre bu değer ve onur, insanın bizzat tanrının suretinde (sıfatlarının çok küçük bir örneğinin insanda bulunması anlamında) yaratılmış olmasından kaynaklandığını görürüz. İslam tasavvuf geleneğinde de buna benzer fikirler bulunmaktadır. İslam’da daha çok, yaratılmışların en üstünü anlamında “eşref-i mahlukat” olarak ifade edilerek, insanın bir tür olarak diğer varlıklar arasındaki üstün ve merkezi konumuna atıf yapılmıştır.

Felsefede ise, insan onuru, daha çok içe dönük yorum yapılarak, yaratılışından kaynaklanan ek özellikleri göz önünde bulundurularak ve bundan dolayı değerli olduğu ifade edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Özellikle Avrupa’da, rönesans döneminde, aydınlanmadan sonra, insan onuru üzerine birçok modern eşitlikçi teori geliştirilmiştir. Bu teorilerde, insan onuru ontolojik bir değer olarak takdim edilirken, insanın diğer canlılardan ayrılan yönünün değerine vurgu yapılmışlardır. Bu bağlamda insan olarak doğmak başlı başına bir “değer” olarak kabul edilmiştir. Bu durum, temel insan haklarının zeminini oluşturmaktadır. Dolayısıyla insan onuru, doğumla kazanılan bir hak olarak kabul edilmektedir.

İnsan hakları bakımından insan onuru, onur kavramının hem içe dönük, hem de dışa dönük yönünü içeren bir durumu ifade etmektedir. Yani insan ontolojik olarak değerlidir ve bu değere her insanın saygı göstermesi gerekir, bu durum doğuştan kazanılan haklarla muhkem ve görünür hale gelmektedir. Bu yüzden insan onurunu temel hakların uygulanmasına yönelik etik-ahlaki bir gerekçe olarak kabul etmek hem insanın değerini belirginleştirecek hem de insan faaliyetlerinin bu değer üzerinden yeniden inşa edilmesini sağlayacaktır.

İnsan onuru derken, İnsan hakları anlamında temel hak ve özgürlükler ile ilgili birçok kavramın üzerine oturduğu zemine işaret eden ve bu yüzden bireylerin her birinin haklarının belirlendiği ve onların haklılığını ifade eden, her bir kimsenin insanlığa yönelik tutumunu kastettiğimiz farkına varmamız gerekir. Bu bağlamda düşünüldüğünde onur kavramı, birçok ahlaki davranışın, hukuksal yaklaşımın temel dayanak noktası ve temel değerlerin de çıkış yeri olarak anlaşılmıştır.

B- Onur kavramının tarihsel dönüşümü

Kavramlar da canlılar gibi doğar ve gelişir, bu anlamda Onur kavramı da birçok kavramda olduğu gibi zaman içinde birçok aşama kaydetmiş ve pozitif anlamda bir evrim geçirmiştir. Onur kavramının gelişimi ikiye ayrılarak incelenmektedir; belirli bir zümreye, aileye mensubiyet dolayısıyla kazanılan onur anlayışı ile doğuştan kazanılan modern eşitlikçi onur anlayışı.

Tarihte onur kavramının gelişimi üç evrede değerlendirilmektedir:

Birincisi, antik Yunan ve özellikle Roma döneminin sosyo-politik yapısı da göz önünde bulundurularak açıklanan hiyerarşik, liyakat merkezli, statü merkezli onur anlayışı.

İkincisi, Orta Çağın hâkim din anlayışından kaynaklanan din eksenli onur anlayışı (özellikle Hristiyan merkezli dünya görüşü).

Üçüncüsü ve sonuncusu ise modern dönemde insanın diğer canlılardan farklı olarak artı bir değere sahip olduğu düşüncesinden hareketle tüm bireylerin eşit onura sahip olduğu şeklinde ifade edilen anlayıştır.

Saydığımız yorum geleneklerinin etkisiyle tarihsel süreçte onur kavramının, iki yönde karşılık bulduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, liyakati ön plana çıkaran onur anlayışı; diğeri ise saygı ve farkındalığı ifade eden iki unsurun bileşimi olan modern eşitlikçi onur anlayışlarıdır. Bu ikincisi liyakatle kazanılan bir şeyden ziyade, doğuştan gelen bir onurdur.

Roma döneminde benzer yaklaşımların devam ettiği görülür. Bu bağlamda Roma'da onurlu olmak çoğunlukla sosyal ve politik bir statü elde etmek demektir.

Orta Çağ'da dinin ve dinî değerlerin etkisi ile statüleri ön plana çıkarılan kazanılmış bir onur anlayışının hâkimiyetinin devam ettiğini görüyoruz. Örneğin Yahudiler kendi içlerinde bir değer ve kıymete sahip olabilirler; fakat Tanrı'nın seçilmiş kulları olduklarını iddia ederek, kendilerini tüm insanlık içerisinde özel bir noktada görmüşlerdir. Ancak burada vurgulanan "seçilmiş kul" olmalarıdır, nitekim değer ve kıymet, onların, diğer insanlardan daha fazla çalışarak kazandıkları, ahlaki faziletleriyle elde ettikleri ve kendilerinden kaynaklanan bir şey olmaktan ziyade, Tanrı'nın onları seçerek bahşetmiş olduğu bir onurdur. Buradaki hiyerarşi ve statü, Yahudiler ve diğer insanlar arasında bizzat Tanrı tarafından çizildiği iddia edilen ayırma dayanmaktadır. Bu anlamda Yahudi onur anlayışı ile İlk Çağ ve Roma

Onur kavramı da birçok kavramda olduğu gibi zaman içinde birçok aşama kaydetmiş ve pozitif anlamda bir evrim geçirmiştir.

*Kur'an, insanın
üstün bir şekilde
yaratıldığını
ifade etmiştir.
Bu üstünlüğün
sürekliliğini
ise, insan
davranışlarıyla
ilişkilendirmiştir.*

döneminin makam ve statü merkezli onur anlayışları arasındaki fark, söz konusu onurun, seçkin bir anlayışla, Tanrı üzerinden temellendirilmesidir.

Hıristiyan geleneğinde ise teorik olarak onur kavramı, insanın Tanrı'nın suretinde yaratılması (Tanrının bazı sıfatlarının minimal bir biçimde insanda olması) ile ilişkilendirilmiştir. Teoride insan onuru Hıristiyanlık düşüncesinde Tanrı'nın suretinde yaratılma açısından "bir değer" ifade eden insanın değerli olduğu kabul edilse de, pratik açıdan İlk Çağ Yunan ve Roma düşüncesinde olduğu gibi statülerin ön planda olduğu bir onur anlayışı daha belirgin olarak görünmektedir. Buna göre soylu kimseler, zenginler ve ruhban sınıfı daha onurlu kabul edilmiştir. Kadınlar, serfler ve Hıristiyan olmayanlar bu onurun dışında tutulmuşlardır.

Kur'an, insanın üstün bir şekilde yaratıldığını ifade etmiştir. Bu üstünlüğün sürekliliğini ise, insan davranışlarıyla ilişkilendirmiştir. Hz. Peygamber'in uygulamalarına bakıldığında statü merkezli değil; ontolojik olarak insan olmakla hak edilmiş bir onurun yanında, ahlaki meziyetleri ön plana çıkaran davranışlar ile birlikte kazanılan onurun pratik örneklerini bolca görmekteyiz. Zaten Kur'an, "ruhban" sınıfını kabul etmemektedir ve statü merkezli bir "değer" anlayışını baştan reddetmiştir.

Fakat Hz. Peygamber sonrası dönemlerde, Orta Çağ'ın hâkim anlayışlarının Müslüman toplumunu da etkilediğini burada ifade etmek gerekir. Örneğin, Emeviler döneminde Arap olanlarla Arap olmayanlar arasında yapılan ayırım, sadece politik bir ayırışma değil; değer ve onur açısından da bir ayırışmaya işaret eder. Bu yaklaşımda insanın kişisel ahlaki becerileri ve faziletleriyle elde ettiği ve doğuştan gelen bir onur anlayışından çok, doğuştan bir toplumsal sınıfa bağlı olmanın getirdiği bir onur fikri hâkimdir. Bu anlamda Emevi onur algısı, Yahudi ve Hıristiyan onur anlayışına yönelik fikirlerle paralellik arz etmektedir.

Aynı dönemlerde Doğu ve Asya kültürlerindeki uygulamalara baktığımızda insan onuru ve insan hakları açısından Yunan, Roma ve Hıristiyan düşüncesindeki uygulamalara benzer bir durumla karşılaşırız. Örneğin Hindu geleneğinde onur kavramının, kast sistemine bağlı olarak hiyerarşik bir yapı üzerinden temellendirildiği bilinmektedir. Buna göre kast, onurun her insana bağlı olduğu sınıf kadarlık parçasını vermektedir.

Aydınlanmayla birlikte Batı düşüncesinde insan merkezli fikirler doğal olarak onur kavramının dönüşümünü de etkilemiştir. Dolayısıyla insanın ontolojik açıdan değerli olduğu ve onurunu bizzat var olmakla aldığı şeklindeki görüşler daha da ön plana çıkarılmıştır. Özellikle Kant, onur kavramını bizzat insanın varlığına bağlayarak İlk Çağ ve Orta Çağ'ın hâkim görüşleri olan güç, asalet, itibar ve statü gibi dış etkileri kabul etmeyerek söz konusu kavramın anlaşılmasında yeni bir bakış açısı ortaya koymuştur. Bu ise insanın aklî melekeleriyle sahip olduğu ve insan otonomisine vurgu yapan doğuştan gelen bir onurdur. Kant'ın bu görüşü modern, eşitlikçi teorilerin kaynağı olmuştur. Bugün insan haklarına yönelik bildirgelerin ve yasal

düzenlemelerin altında insanın varoluşsal olarak bir değere ve onura sahip olduğu fikri yatmaktadır. Yani kişinin sadece insan olması nedeniyle değerli görülmesi ve insanoğlunun başlı başına bir “değer” olarak takdim edilmesi. Böylece statü, makam gibi dış etkenlerin belirlediği onur anlayışından modern-eşitlikçi onur anlayışlarına geçilmiştir.

İnsan onurunun evrensel bir değer olarak kabul edilmesi ve temel insan haklarının bu zeminde inşa edilmesi bu kavramın değerini daha da artırmıştır. Bunun için de öncelikle söz konusu kavramın bir “değer” olarak kabul edilmesi gerekir. Zira temel haklar, değerler üzerinden gerçekleştirildiğinde bir anlam kazanırlar. Bu anlamda insan onurunu bir “değer” olarak kabul etmek, öncelikle etik-ahlak ile ilgili bir alanla ilişkili olduğumuz anlamına gelir. Bu ilişki dolayısıyla temel haklar, söz konusu ahlaki değere göre yorumlanır. Bu sebeple temel insani değerlerle çelişen bir hakkın pratik hayatta karşılık bulması zor gözükmektedir. Bu bakımdan insan onurunun tüm hakların kendisinden çıktığı “nihai bir değer” olarak kabul edilmesi söz konusu hakların mevcudiyetinin de ön koşuludur. Dahası evrensel bir değer olarak insan onuru varlığını etik-ahlaki bir alandan aldığı için zeminini olduğu insan haklarına indirgenemez ve onlarla eşitlenemez. Bu anlamda insan onurunun, insan haklarının savunulmasından daha fazla şeyi ifade ettiği söylenebilir.

Evrensel bir değer olarak insan onurunun dayanak noktalarından en önemlisinin “diğer varlıklar arasında insanın merkezi bir konuma sahip olduğu” fikri olduğu söylenebilir. Bu ifadeyle biz, insanın bir tür olarak yerini belirtmekle kalmıyoruz; aynı zamanda insanın özerkliğini ve özgür iradesiyle davranışlarına yön verebileceğini de vurgulamış oluyoruz. Bireysel özerklik, insanın bir tür olarak diğer varlıklardan ayrıldığı ve kendine ait yeteneklerin farkında olduğu anlamına gelmektedir. Bu da özgür iradenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda insan onurunu savunmak, insanın özerkliğini, özgür irade sahibi olduğunu, kendi niteliklerinin farkına ve bilgisine sahip olarak davranışlarına yön verebileceğini savunmak demektir.

Tek tek bireylerin onuru ve bunun kabulü, genel anlamda tüm insanların değerli oluşu ve bu değer sonucu onurlarının varlığının toplamı, bütün olarak insanlık onurunu oluşturmaktadır. Bu anlamda bir insanın onurunu korumaya yönelik teşebbüslerin genel anlamda insanlığın onurunu korumak olarak nitelendirilmesinin gerekçelerinden birisi de budur. Her bir bireyin onurunun korunması, bütün olarak onur kavramının etik bir düşünce olarak zihinlerde yerleşmesini sağlar. Bu anlayışla bir vatandaşa insanlık onuruna yakışmayan bir muamele uyguladığımız takdirde, sadece o kişiye kötü muamelede bulunmuş olmuyoruz; aynı zamanda paylaştığımız insanlık onurumuza da zarar vermiş oluyuz. Yani, dünyanın herhangi bir yerinde insan hakları ihlaline engel olduğumuzda, sadece oradaki bir insan hakkı ihlaline engel olmuş olmayız; diğer taraftan genel olarak insanlık onurunu korumaya çalışmış oluruz.

İnsan onurunun evrensel bir değer olarak kabul edilmesi ve temel insan haklarının bu zeminde inşa edilmesi bu kavramın değerini daha da artırmıştır.

Otoritenin ve hukukun üstünde evrensel bir değer olarak insan onuru, otoriteyi ve hukuku düzenleyen üst merci ve kontrol mekanizması olarak işlev görebilir.

Bunun içindir ki, insanlığın ulaşamadığı bir mekanda, herhangi bir insanın, onuruna yönelik herhangi bir eylem, aslında bütün insanların onuruna yönelik yapılmış kabul edilir. Bu kabul dolayısıyla, insan onuru için ırk, dil, din, ideoloji, zengin fakir, alim cahil, ayrımı yapılmaz, insanın sırf insan olması dolayısıyla bu değer korunur. Bu “değerin” korunamaması, aslında bizim insanlığımızı da değersizleştirmektedir.

Otoritenin ve hukukun üstünde evrensel bir değer olarak insan onuru, otoriteyi ve hukuku düzenleyen üst merci ve kontrol mekanizması olarak işlev görebilir.

İnsan onuru, hukuki normlar üzerinde anlaşılabilir, yorumlanabilir ve hukuki yaptırımlarla sınıflandırılabilir “edilgen” bir norm değildir. Aksine hukuki normları düzenleyen ve şekillendiren “etkin” bir değerdir.

II- Ulusal ve uluslararası mevzuatta insanlık onuru

A- Ulusal mevzuatta insanlık onurunun düzenlenmesi

1- Anayasada İnsan Onuruna İlişkin Düzenlemeler

Türk Hukukunda insan onuru kavramı olarak daha çok, “kişilik hakkı” kavramı içerisinde düşünülerek ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa’da “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz” (Any. m. 17) hükmündeki insan haysiyeti kavramı, insan onurunu ifade etmektedir.

Yine Anayasa’da “Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.” (Any. m. 32) hükmünde de kişilerin haysiyet ve şerefleri, insan onuru kavramı ile ifade edilmektedir.

Anayasa da, “kişilerin toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak” devletin temel amaç ve görevleri içerisinde sayılmaktadır. Bu görevin de insan onurunu korumayı amaçladığı ifade edilmektedir.

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir kararında insan haysiyetini şöyle tanımlamaktadır: “İnsan haysiyeti kavramı, insanın ne durumda, hangi koşullar altında bulunursa bulunsun, salt insan oluşunun kazandırdığı değer tanınmasını ve sayılmasını anlatır.” (28.6.1966 T ve 1963/132 E, 1966/29 K)

Günümüzde bir anlam ifade etmese de, 2011’de kurulduğu zaman büyük bir heyecan oluşturan, TBMM Anayasa hazırlık Komisyonunun yeni Anayasa hazırlık aşamasında üzerinde anlaştığı “İnsan onur ve haysiyeti” başlıklı bölümün birinci maddesi iki fıkradan oluşmaktadır. Madde “İnsan

onur ve haysiyeti dokunulmazdır. İnsan onur ve haysiyeti insan haklarının ve anayasal düzenin temelidir. Devlet, insan onur ve haysiyeti ile insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme ve hakkına saygı duyar, bu değerleri korur ve bunların önündeki tüm engelleri kaldırır” hükümlerini düzenlemiştir. Madde bu şekli ile yürürlüğe girmiş olsaydı, “insan onuru” ifadesi ilk kez anayasada yer bulmuş olacaktı. Ancak o zaman muhalefette olan bir partimiz, maddenin “insan onuru” olarak düzenlemesine karşı çıktığı için başlık “insan onur ve haysiyeti” olarak düzenlenerek bu sorun aşılmaya çalışılmıştı. “Onur”un neyi kapsadığı ise madde gerekçesinde geniş bir şekilde anlatılmıştı.

“Temel hak ve özgürlüklerin niteliği ve bütünlüğü” başlıklı ikinci maddesinde ise, “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler bir bütündür ve birbirini tamamlar.” denilmişti. Bu hükümler insan onurunu korumaya yönelik düzenlemelerdir.

2- Ceza Kanunu ve Ceza Kanunu ile Bağlantılı Kanunlarda İnsan Onuru Kavramı

Devletin insan onuruna dokunamayacağına ilişkin genel düzenlemeler, devlet açısından, devletin insan onurunu tanıdığı ve düzenlediğine ilişkin pasif bir davranışı ifade etmektedir. Ancak günümüz pozitif hukuku açısından bu durum yeterli bir düzenleme değildir. Bununla birlikte insan onurunu korumaya yönelik düzenlemelerin de getirilmesi gerekir. Nitekim, Devlet insan onuruna yönelik tehditleri belirleyerek önlemeli ve bunun için gerekli tedbirleri almalıdır. Bu sebeple 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 94, 95 ve 96. maddelerinde insan onurunu ihlal eden işkence ve eziyet; 125. maddesinde hakaret, suç olarak düzenlenmiştir. Yine insan onuru kavramı ile doğrudan ilgili olan Türk Ceza Kanunu’nun İkinci Kitap, İkinci Kısım, Dokuzuncu Bölümü ise, “Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar” başlığını taşımakta olup insan onuru konusunda önemli bir ihlal olan hayatın mahrem alanına yapılan müdahaleleri suç olarak tanımlamıştır.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un “infazdaki temel ilke” ve “infazdaki temel amaç” başlıklarını taşıyan 2. ve 3. maddeleri de insan onuru kavramı ile doğrudan bağlantılı düzenlemeleri içermektedir. Bu maddelerde, “verilen cezanın infazına ilişkin hükümlerin; ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, milli veya sosyal köken ve siyasi veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiç kimseye ayrıcalık tanınmaksızın, eşitlik ilkesi içinde uygulanacağı” ifade edilerek; “infazda zalimane, insanlık dışı aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamayacağı vurgulanmış” ve infazın temel amacı olarak, “genel ve özel önlemeyi sağlamak ve toplumu suça karşı korumanın yanı sıra hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara,

Devletin insan onuruna dokunamayacağına ilişkin genel düzenlemeler, devlet açısından, devletin insan onurunu tanıdığı ve düzenlediğine ilişkin pasif bir davranışı ifade etmektedir.

İnsan onuru kavramı, bireyin diğer canlılardan daha üstün ve ek özelliklere sahip olduğunu gösteren bir “değeri” ifade etmektedir, kişiliğin odak noktası, hak ve özgürlüklerin zeminini oluşturmaktadır.

nizamlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak“ olarak düzenlemiştir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu da vermiş olduğu bir kararında “İnsani olmayan muameleler, insan kişiliğini ve duygusunu önemli derecede incitici fiiller, haysiyet kırıcı hareketler ise, kimsenin namus, şöhret veya haysiyetine saldırı niteliğindeki fiillerdir” (4.4.1983 T, 1983/8-64 E, 1983/156 K) şeklinde değerlendirmede bulunmaktadır.

B- Uluslararası mevzuatta insanlık onurunun düzenlenmesi

1- Uluslararası Mevzuatta

İnsan onuru kavramı, bireyin diğer canlılardan daha üstün ve ek özelliklere sahip olduğunu gösteren bir “değeri” ifade etmektedir, kişiliğin odak noktası, hak ve özgürlüklerin zeminini oluşturmaktadır. Bunun tüm insanlığa yüksek bir değer olarak kabul ettirilebilmesi için insan onurunun zorunlu bir takım kriterlerinin olduğuna ve bunların evrensel olduğuna toplumların inandırılması gerekir. Bu kriterlerin en önemlisi, kişinin özgür iradesinin mutlak bir değer olarak kabul edilmesidir. Yani hukukun öznesi olan insanın, bireysel irade özgürlüğü insan onurunun evrenselliğinin önemli kriterlerindedir. Bireysel irade özgürlüğünün bir anlamı da, bireysel iradelerin karşısındaki yabancı iradelerin de mutlak kabul görmesi gerekliliğidir. Öyle ki, başkasının irade özgürlüğünün temeli kişinin kendi irade özgürlüğünün içerisinde aranmaktadır. Kişinin hürriyetinin sınırı başkasının hürriyetinin başlangıcıdır.

Nitekim insan onuru kavramı Birleşmiş Milletler Antlaşması; Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İlişkin Uluslararası Sözleşme; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Temel Haklar Şartı gibi uluslararası belgelerde özenle düzenlenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın hazırlık amaçlarının başında, temel insan hakları ile insanın kişiliğinin, onurunun ve insanın değerine olan inancın yeniden ilan edilmesi ve adaletin korunması gelmektedir.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin başlangıç bölümünde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin giriş bölümünde, bütün insanlık aleminin doğuştan sahip oldukları insanlık onurunun ve insanların eşit ve vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklerinin varlığının, yeryüzündeki özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu vurgulanmakta ve böylece insanlık onuru insan haklarının temelini ve zeminini oluşturmaktadır.

Avrupa Temel Haklar Şartı ise doğrudan insan onuru ile başlamakta ve birinci maddesinde, “insan onuruna dokunulamaz, ona saygı gösterilmeli ve korunmalıdır” denilmektedir.

2- Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleler ile ilgili anlayışını şöyle ortaya koymaktadır: İnsanlık dışı muamele: “Belirli bir durumda, kişiyi fiziksel ya da zihinsel bir şiddet uygulamasına kasıtlı olarak maruz bırakan gayrimeşru edimdir.” Aşağılayıcı muamele ise, “Bireyi diğer kişilerin önünde büyük ölçüde utanca boğan ya da onu kendi arzu yahut istencine aykırı (...) biçimde davranmaya yönlendiren eylemler” olarak tarif edilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Campbell et Cosans/ İngiltere davasında, “Onur kırıcı muamele veya ceza bireyi, başkalarının ya da kendi gözünde küçük düşüren muameledir.” Yani insanın değersizleştirilmesinin insan onuruna aykırı bir işlem olduğunu vurgulamaktadır. Mahkeme yine “Özgürlüğünden mahrum kişi üzerinde maddi güç kullanımı, şayet ilgili kişi davranışı ile bunu mutlak surette zorunlu kılmamış ise onur kırıcı bir muameledir. Hücre hapsi, zincire vurulma, kasten kötüleştirilmiş yaşam koşulları, renk, ırk veya dine dayanan bir ayırım onur kırıcı muameledir.” diyerek, aslında temel hakların insan onuru ile kuvvetli bağına işaret etmektedir.

Sonuç

İnsan onuru kavramı günümüz literatüründe temel hak ve özgürlüklerinin üzerine bina edildiği bir zemin olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerin dahi kendisine aykırılık oluşturamayacağı bir üst sınır olarak düşünülmektedir. Yani günümüz açısından insan onuru bir üst norm olarak, diğer hak ve özgürlüklerin aykırılık oluşturamayacağı normlar hiyerarşinin en üst basamağını oluşturmaktadır.

Bir anne ve babadan doğan her kişi, insan onuruna sahip olur. Yani, insan onuru doğumla kazanılır. Doğumla birlikte kazanılan onurun, eşitlikçi ve hiyerarşik olmayan, yatay bir değer ifade etmesi, bütün insanlığın eşitliğini ve eşit değerlere sahip olduğunu ifade etmektedir. İnsan türünün diğer özellikleri, bu özelliklerin niteliği, azlığı ve fazlalığının insan onurunun üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Yani, insanın, dini, dili, ten rengi, ideolojisi, sosyal statüsünün, insan onuru üzerindeki tek etkisi, etkisizliktir.

Dolayısıyla eşit olarak, eşit haklar ile doğan ve eşit onura sahip olan insanın daha sonra elde etmiş olduğu kazanımlar ile üstün olduğunu, ayrıcalıklı pozisyona evrildiğini iddia etmesi, insan ontolojisi açısından bir anlam ifade etmemektedir.

Günümüzde bireysel anlamda “insan onuru” ve kolektif olarak “insanlık onuru” kavramları, insanların eşit haklara ve özgürlüklere sahip olduğu anlayışını pekiştiren bir anlam ifade etmektedir.

İnsan onuru kavramı günümüz literatüründe temel hak ve özgürlüklerinin üzerine bina edildiği bir zemin olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca temel hak ve özgürlüklerin dahi kendisine aykırılık oluşturamayacağı bir üst sınır olarak düşünülmektedir.

Otoritenin ve hukukun üstünde evrensel bir değer olarak insan onuru, otoriteyi ve hukuku düzenleyen üst merci ve kontrol mekanizması olarak işlev görebilir.

Kaynaklar

- Altan HEPER, Kültürlerarası İlişki Bağlamında İnsan Onuru, hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA24-Heper
- Asim DURAN, İnsan Onuruna İlişkin Farklı Perspektifler, Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, C.18, S.2 Y.2018, s. 101-121
- Ayşen SEYMEN ÇAKAR, Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru, www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document
- Bariş Seçer, Refah Sistemlerini Değerlendirmede Chan Ve Bowpitt Kriteri: İnsanlık Onuru
- Gonca Kuru, Tarihsel Süreçte İnsan Onuruna Kısa Bir Bakış, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, S.1-2, Y.2017, s.179-208
- Hamide BAĞÇECİ (Tacir), Biyotıp Hukuku Bağlamında İnsan Onuru Kavramına Güncel Bir Bakış Ve İnsan Geliştirme Uygulamaları Karşısında İnsan Onurunun Korunması, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XV, S.2, Y.2018, s.1-52
- Hüsni Öndül, İnsan Onuru, <https://www.ihd.org.tr> › Makaleler › İnsan Onuru
- Kahan Onur Arslan, İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması, TBB Dergisi, 2015 (120), s.156-172
- Mahmut AYDIN-Asım DURAN, Evrensel Bir Değer Olarak İnsan Onuru, Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber ve İnsan Onuru” Sempozyum Kitabı (19-21 Nisan 2013, Konya), DİB yayınları, Ankara 2014, s.35-48
- Ömer Ömeroğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında; Hükümlü, Tutuklu Ve Gözaltındakilerin Açlık Grevi, Ölüm Orucu Ve Müdahale Sorunu, EÜHFD, C.XV, S. 3-4, Y.2011 s. 83-109
- Sevde Yaman, Tevrat’a Göre İnsan Hayatı ve Onurunun Kutsallığı, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 5 S. 2, Y. 2016, s. 338-354
- Zafer Gören, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının Ana İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.6, S.12, s. 21-37